

บทที่ 3

มโนทัศน์ด้านจิตรกรรมของ ประเทือง เอมเจริญ

ประเทือง เอมเจริญ ศิลปินร่วมสมัยของไทยที่สร้างสรรค์ผลงานทางจิตรกรรมได้อย่าง น่าสนใจ เป็นศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะตลอดมาโดยเฉพาะจิตรกรรม เขาเลือกที่จะก้าวสู่อาศีพิศป็นอิสระซึ่งเป็นวิถีทางแห่งการสร้างสรรค์ตามที่ใจปรารถนา ผลงานจิตรกรรมที่ประเทือง เอมเจริญ ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา นับเป็นจิตรกรรมแนวใหม่สำหรับสังคมไทย ทำให้เขาประสบความสำเร็จ มาตลอดในช่วงเริ่มต้น ดังคำกล่าวบทกวีในหนังสือชีวิตและผลงานของเขาที่ว่า “ข้าพเจ้ารู้สึก พอใจกับชีวิตของตัวเองที่เกิดมาเป็นคนธรรมดาสามัญและเลือกดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายโดย มีเป้าหมายอยู่ที่การทำงานศิลปะ จากความเป็นคนธรรมดาสามัญนี้เองที่ได้ก่อให้เกิดการ สร้างสรรค์ซึ่งข้าพเจ้าได้กระทำมาโดยตลอด ตั้งแต่ช่วงที่ชีวิตต้องเผชิญกับความโชคร้าย ความยาก จนค้นค้น ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความดูหมิ่นเหยียดหยามจากสังคม...” (ทัศนีย์ สิ้นสกุล, 2533 : 7)

การไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมในช่วงเริ่มต้นและอุปสรรคของชีวิตที่ประเทืองได้ ประสบทำให้เขาเกิดความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์งานศิลปะใหม่ ๆ ด้วยกระบวนการการเรียนรู้ด้วย ตัวเองทั้งจากตำราและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ ประเทือง เอมเจริญ ได้มุ่งมั่นพัฒนาทั้งฝีมือและ รูปแบบการนำเสนอต่อสังคมอย่างต่อเนื่องเสมอมาตราบจนปัจจุบัน จนได้รับการยอมรับจากสังคม ว่าเป็นศิลปินที่มีความสามารถในการเสนอผลงานจิตรกรรมที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์เฉพาะที่ โดดเด่นจนได้รับการยอมรับให้เป็นศิลปินรูปแบบนามธรรมที่มีผลงานดีเด่นในการแสดงศิลปกรรม แห่งชาติ ครั้งที่ 18 พ.ศ. 2511 (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2531: 26) และได้รับเลือกให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่น ด้านศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติในปี 2539 (สมถวิล จรรยาวงศ์, 2544 : 92) ประเทือง เอมเจริญ ได้เล่าเรื่องของตัวเองไว้ว่า

ด้วยเหตุที่ข้าพเจ้าทำงานศิลปะด้วยใจรักโดยมุ่งการทำงานเพื่องานสิ่งนี้เองได้มีส่วนกล่อมเกลาและพัฒนาจิตใจอันหยาบกระด้างและรุ่มร้อนของตัวเองให้

ประณีตและเยือกเย็นลง และได้ก่อให้เกิดพลังความอ่อนโยนและความเสียสละขึ้น
ภายในจิตใจในทุกขณะที่ทำงานศิลปะ งานศิลปะที่ข้าพเจ้าทำงานด้วยใจรักได้นำ
สันติสุขมาสู่ข้าพเจ้า... (ทัศนีย์ ลินสกุล, 2533 : 7)

ปัจจุบันประเทือง เอมเจริญ ยังคงถ่ายทอดคุณค่าของงานจิตรกรรมสู่ผู้ชมงานศิลปะ
อย่างภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระแสน้ำแห่งการสร้างสรรค์ โดยท่านอธิบายว่า งานศิลปะ
ของท่านไม่มีจุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดในตัวเอง เพราะเป็นกระแสน้ำแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์
ที่ไหลต่อเนื่องจากอดีต มาสู่ปัจจุบัน และไปสู่อนาคตอันไม่มีที่สิ้นสุด ตราบเท่าที่มนุษย์ยังมีความ
ภาคภูมิใจต่อชาติพันธุ์ของตน (ทัศนีย์ ลินสกุล, 2533 : 7)

ชีวิตในวัยเยาว์ของ ประเทือง เอมเจริญ

ประเทือง เอมเจริญ เกิดวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ณ จังหวัดธนบุรี ปัจจุบันเป็นส่วน
หนึ่งของกรุงเทพมหานคร ประเทืองเป็นบุตรชายคนที่สองในจำนวนบุตรชายสามคนของครอบครัว
ชาวสวนที่มีฐานะยากจน ผู้เป็นบิดาของประเทือง เอมเจริญ บวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ 7 ขวบ
และอยู่ในเพศสมณะเป็นเวลาถึง 25 พรรษา เมื่อลาสิกขามาอยู่ในเพศฆราวาสช่วงหนึ่งได้รับ
ราชการเป็นเสมียนในกรมแพทย์ทหารบก ด้วยความรอบรู้ในหลักพุทธศาสนาจึงดำรงชีวิตอยู่อย่าง
สันโดษตามคำสอนของพระพุทธเจ้า มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความโอบอ้อมอารี และเป็นหัวหน้าครอบครัว
ที่มีความรับผิดชอบดียิ่ง นอกจากนี้ท่านยังมีความถนัดเป็นพิเศษในงานช่างทุกประเภท และมี
อุปนิสัยชอบเล่นดนตรี อ่านหนังสือ และแต่งบทกลอน คุณสมบัติเหล่านี้ของบิดาได้ตกทอดมาถึง
ประเทือง เอมเจริญ และพี่น้องอีกสองคน

ประเทืองใช้ชีวิตวัยเยาว์อยู่ในสวนฝั่งธนบุรีที่ร่มรื่นและสงบเงียบใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา
ในสมัยนั้นซึ่งยังเต็มไปด้วยสวนและไร่นา แม่น้ำลำคลองอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด
ชีวิตของผู้คนเรียบง่ายและมีสันติสุข ความสดชื่นของสายน้ำและความเขียวชอุ่มของแมกไม้หล่อ
หลอมความสุขให้กับประเทือง ทำให้เขามองเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อ
การดำรงชีวิต ประเทืองได้เข้าศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาใกล้บ้าน ในช่วงของการศึกษาเขารัก
วิชาวาดเขียนและวิชาขับร้องเป็นพิเศษ เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 บิดาก็ได้ถึงแก่กรรม เมื่อขาด
บิดาผู้เป็นหลักของครอบครัว การศึกษาเล่าเรียนของประเทืองก็ได้จบสิ้นลง

การฝึกฝนและการประกอบอาชีพช่างเขียน

ประเทืองออกจากโรงเรียนมาทำงานเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวในวัยที่มีอายุ 14 ปี เขารับจ้างทุกประเภทเท่าที่สามารถจะทำได้ เช่น เป็นลูกมือช่างตีเหล็ก เป็นลูกจ้างในร้านกาแฟ และช่วยมารดาขายขนมและผลไม้ เมื่ออายุ 16 ปี ประเทืองได้เข้าฝึกงานโดยเป็นลูกมือช่างเขียนภาพโฆษณา ด้วยความมุ่งมั่นประมาณสามปี จึงได้เป็นช่างเขียนประจำบริษัท ประสบการณ์จากการทำงานทำให้ประเทืองมีความสามารถในเชิงช่างทั้งในด้านการร่างภาพ การใช้เทคนิคต่าง ๆ และการเขียนภาพสีน้ำมัน และเมื่ออายุ 19 ปี ประเทืองก็ได้เลื่อนฐานะเป็นหัวหน้าช่างเขียนของบริษัททำให้ประเทืองมีโอกาสได้วาดรูปในเชิงช่างอย่างหลากหลาย ด้วยเหตุที่ว่าบริษัทรับจ้างโฆษณางานทุกประเภทภาพที่วาดจึงมีทั้งภาพที่เป็นทิวทัศน์และที่เป็นรูปวัตถุเพื่อการโฆษณา ประสบการณ์ทางด้านช่างทำให้ประเทืองเข้าถึงคุณค่าความงามศิลปะของภาพเขียนในระดับพื้นฐาน

ประเทืองทำงานเป็นหัวหน้าช่างเขียนได้สองปี แม้ว่าจะงานจะมั่นคงและรายได้จะดี แต่เขาก็มีความรู้สึกอยากเปลี่ยนงานใหม่ เพราะตลอดเวลาห้าปีที่เขาทำงานอยู่ในบริษัทโฆษณานั้น ชีวิตการทำงานซ้ำซาก จำเจ และอยู่ในวงจำกัด เขาต้องการจะออกไปอยู่ในโลกที่กว้างกว่า ที่ซึ่งเขาจะได้พบกับสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และจะมีโอกาสได้พัฒนาความสามารถให้ทวีขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2497 ประเทืองจึงลาออกจากบริษัทโฆษณาไปประกอบอาชีพเป็นช่างเขียนอิสระ เขียนรูปโฆษณาภาพยนต์ตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ตลอดระยะเวลาแปดปีที่ทำงานอยู่ในแวดวงธุรกิจบันเทิง วิถีชีวิตของเขาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย

ยุคนั้นเป็นยุคทองของภาพยนตร์ฮอลลีวูดและเป็นยุคเฟื่องฟูของภาพยนตร์ไทย คุณค่าในทางสร้างสรรค์ของภาพยนตร์ต่างประเทศได้มีส่วนยกระดับการรับรู้ถึงคุณค่าของศิลปะให้กับประเทืองผู้ซึ่งอยู่ในวัยหนุ่มและเต็มไปด้วยความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ใส่ตัว ตลอดเวลาแปดปีนี้ประเทืองมีโอกาสได้ดูภาพยนตร์ดี ๆ มากมาย ซึ่งในภาพยนตร์เหล่านั้นสาระของศิลปะทุกแขนงไม่ว่า ดนตรี วรรณกรรม จิตรกรรม ศิลปะการแสดง ตลอดจนปรัชญาชีวิตที่แทรกอยู่ในภาพยนตร์ได้ซึมซับเข้ามาในจิตใจของเขา ประเทืองจึงมองเห็นคุณค่าของศิลปะที่มีต่อชีวิตและทวีความสนใจในการแสวงหามากขึ้น เขาเริ่มสนใจไปดูภาพเขียนในการแสดงนิทรรศการศิลปะ ไปฟังดนตรีตามที่แสดงต่าง ๆ และอ่านหนังสือทุกประเภทเพื่อเพิ่มพูนความรู้และเปิดโลกทัศน์ให้กับชีวิต ความรู้ของประเทืองจึงเพิ่มทวีขึ้นและทำให้เขาได้ประจักษ์ว่า งานศิลปะทุกแขนงมีส่วนในการ

พัฒนาความคิดและอารมณ์ความรู้สึกให้กับเขามากกว่าสิ่งอื่น ๆ ทางวัตถุที่เป็นความนิยมของสังคมในขณะนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การที่ประเทืองได้คลุกคลีอยู่ในวงการภาพยนตร์เป็นเวลายาวนานนั้น ก็เท่ากับว่า เขาได้เข้าศึกษาอยู่ในสถาบันศิลปะชั้นพื้นฐานนั่นเอง

วิถีทางที่ประเทือง เลือกเดิน

ผลตอบแทนที่ประเทือง เอมเจริญ ได้รับในช่วงแปดปีของการทำงานเป็นช่างเขียนรูปโฆษณาภาพยนตร์ คือฐานะทางการทำงานเป็นที่ยอมรับของวงการโฆษณาภาพยนตร์ รายได้ของเขาอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ทว่า สิ่งนี้มิได้ทำให้เขาพึงพอใจและยุติการแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ประเทืองคำนึงถึงอนาคตและมองเห็นจุดจบของงานอาชีพที่สามัญเช่นนี้ งานที่ขึ้นอยู่กับการเงินของผู้ว่าจ้างเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินเมื่องานเสร็จสิ้นลง คุณค่าของงานก็สิ้นสุดลงด้วย มิได้ถ่วงคุณค่าของความคิดและการสร้างสรรค์ให้คงอยู่ตลอดไป จากความรู้ทางศิลปะทุกแขนงที่ประเทืองใฝ่ใจศึกษา ทำให้เขามองเห็นงานอีกชนิดหนึ่งซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ และผู้สร้างมีคุณสมบัติของความเสียสละอุทิศตน งานนี้คืองานศิลปะซึ่งช่วยยกระดับคุณค่าของมนุษย์และพัฒนาอารมณ์ความรู้สึกให้ลึกซึ้งละเอียดอ่อน ประเทืองตั้งคำถามกับตัวเองว่า ในชีวิตนี้จะทำงานที่อยู่ในเงื่อนไขดังกล่าวตลอดไปหรือไม่ เขาได้รับคำตอบที่ชัดเจนจากใจของเขาว่า เมื่อเขาได้มีโอกาสเกิดมาแล้ว เขาก็ควรจะเลือกทำงานที่เขารักและเป็นงานที่สร้างสรรค์คุณค่าให้กับชีวิต คำตอบนี้เป็นเสมือนหนึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้ประเทืองได้ก่อเกิดชีวิตใหม่ และประจวบกับในเวลานั้น เขาได้รับแรงบันดาลใจจากการดูภาพยนตร์เรื่อง “แรงปรารถนาเพื่อชีวิต” เป็นภาพยนตร์ชีวประวัติของวินเซนต์ แวนก็อก ศิลปินชาวดัตช์ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2505 ประเทืองจึงได้เปลี่ยนวิถีทางเดินของชีวิต เขาก้าวเข้าสู่วิถีทางสายใหม่คือวิถีทางของศิลปินอิสระ ซึ่งในสมัยนั้น บทบาทของศิลปินร่วมสมัยของไทยเพิ่งจะเริ่มต้นและยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเท่าที่ควร การที่ประเทืองก้าวเดินในวิถีทางสายนี้ก็เท่ากับว่าเขาก้าวเดินอยู่ในวิถีทางอันยาวไกล ทูรกันดาร และเต็มไปด้วยอุปสรรคขวากหนาม ชีวิตของเขาเปลี่ยนไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง เป็นเวลาเกือบสิบปีที่เขาขายภาพเขียนไม่ได้เลย ครอบครัวต้องอดอยากยากแค้นและถูกเบียดเบียนด้วยโรคภัยไข้เจ็บตลอดเวลา แม้จะประสบกับปัญหานานับประการ ประเทืองก็ไม่เคยรู้สึกท้อแท้ ใจของเขาเข้มแข็งมั่นคงอยู่เสมอ และพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อจะไปให้ถึงจุดหมายปลายทางที่ตั้งไว้ คือการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในงานศิลปะ และการเป็นที่ยอมรับของวงการศิลปะวิธีที่จะทำให้ไปถึงจุดหมายปลายทางในยามยากลำบากของประเทืองก็คือ

การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายที่สุด เขาได้เปิดร้านกาแฟเล็ก ๆ ในละแวกบ้านเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวและทำให้เขามีเวลาฝึกฝนตัวเองในงานศิลปะได้มากขึ้น ด้วยเหตุที่สมาชิกของครอบครัวมีจำนวนมาก รายได้ของเขาจึงไม่พอเพียง พี่ชายและเพื่อน ๆ ได้มีส่วนให้ความช่วยเหลือในยามยากลำบากนั้น ประเทืองครุ่นคิดถึงแต่การแสวงหาความรู้เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะทุกขณะจิต ปัญหาความอยู่รอดของครอบครัวมิได้เป็นอุปสรรคสำหรับเขาเลย ทั้งเขาและครอบครัวต่างร่วมเผชิญอยู่ในความทุกข์ยากอย่างไม่ย่อท้อ

นับเป็นความโชคดีที่วิถีทางสายใหม่ที่ประเทืองเลือกเดินนี้ มิได้เป็นวิถีทางสายเปลี่ยวที่เขาต้องเดินตามลำพัง เขาได้พบกับเพื่อนร่วมทางสายศิลปะสี่คนซึ่งเป็นผู้มีความศรัทธาต่องานศิลปะเช่นเดียวกัน เป็นแรงเสริมและสนับสนุนให้กำลังใจแก่กันและกัน เพื่อนทั้งสี่ซึ่งร่วมเดินทางด้วยกันเป็นเวลาถึงหกปี ได้แก่ แจง แซ่ตั้ง สมชัย หัตถกิจโกศล สุชาติ วัจนดิลก และสมเกียรติ ปานะสิริศิลป์ ประเทืองและเพื่อนร่วมทางทั้งสี่ต่างมีฐานะเป็นนักศึกษาศิลปะที่อยู่นอกรั้วสถาบันศิลปะ นอกเหนือจากความรู้ที่ค้นคว้าจากตำราและประสบการณ์ที่ได้จากการดูนิทรรศการทางศิลปะแล้ว ครูผู้ยิ่งใหญ่ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และเป็นแหล่งค้นคว้าอันไม่มีที่สิ้นสุดในการทำงานศิลปะให้กับพวกเขา ก็คือธรรมชาติ กลุ่มผู้ร่วมเดินทางในวิถีทางศิลปะทั้งห้านี้ แต่ละคนอาศัยแรงใจที่มีต่อศิลปะเป็นตัวนำในการเรียนรู้ และมีส่วนเสริมสร้างคุณสมบัติในทางสร้างสรรค์ต่อกันและกัน ทุกคนสละเวลาให้กับการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเต็มที่ และเมื่อถึงจุดหมายอันเป็นจุดแห่งการสร้างสรรค์พัฒนางานได้ ต่างก็แยกย้ายกันไปตามวิถีทางที่แต่ละคนเลือกดำเนินชีวิตของตน

สำหรับประเทืองนั้น วิถีการสร้างสรรค์งานศิลปะในยุคแรกของเขาเป็นวิถีทางที่ประกอบขึ้นด้วยเรื่องราวของมนุษยชาติร่วมสมัย ในเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่โลกเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นคือสงครามเวียดนามครั้งที่ 2 ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของประเทืองเองทำให้เขาได้ประจักษ์ถึงความทุกข์ยากลำบากของเพื่อนมนุษย์อันเกิดจากภัยพิบัติของสงครามอย่างชัดเจน และเป็นแรงผลักดันให้งานศิลปะในยุคแรกของเขาสะท้อนถึงความทุกข์ยากของมนุษย์และการต่อต้านสงคราม นอกจากนี้แล้ว ศิลปินตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 ซึ่งได้แก่กลุ่มอิมเพรสชันนิสต์ กลุ่มโพสต์อิมเพรสชันนิสต์ และกลุ่มดาดา อาทิ วินเซนต์ แวนก็อก พอล โกแกง ปาโบล ปิกัสโซ เอ็นรี มัวร์ ฯลฯ ได้เสนอผลงานทางศิลปะที่สะท้อนถึงเรื่องราวของสงครามและความทุกข์ยากของมนุษย์ และผลงานเหล่านั้นล้วนมีอิทธิพลต่อแนวคิดและรูปแบบทางศิลปะในยุคแรกของประเทือง

วิถีแห่งการเรียนรู้และการค้นพบสัจจะของธรรมชาติ

ศิลปกรรมร่วมสมัยของไทยที่ก่อตั้งเป็นบรรยากาศทางศิลปะทั้งในด้านการเรียนรู้และการแสดงออกเริ่มจากมหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งเป็นสถาบันสอนศิลปะในแนวทางการศึกษาศิลปะแบบตะวันตกสถาบันแรกในเมืองไทยและผู้ที่วางรากฐานทางด้านวิชาการก็คือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประติมากรเอกจากประเทศอิตาลี ศิลปินไทยส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเป็นลูกศิษย์ของท่านและผลงานศิลปะที่นำออกแสดงมีแนวทางการสร้างสรรค์จากพื้นฐานทางวิชาการเช่นเดียวกับในสถาบันศิลปะแห่งกรุงโรม แนวคิดและรูปแบบศิลปะสมัยใหม่ของตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 ได้มีอิทธิพลต่อศิลปกรรมร่วมสมัยของไทยในยุคนั้นด้วย เมื่อประเทืองเข้ามาอยู่ในวิถีทางของศิลปินอิสระ เขาได้อาศัยบรรยากาศของวงการศึกษาศิลปะในมหาวิทยาลัยศิลปากร การแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติ และการจัดนิทรรศการงานศิลปะของศิลปินเป็นแรงกระตุ้นแห่งการแสวงหาความรู้เบื้องต้นในการทำงานศิลปะของเขา

ศิลปินไทยในสมัยนั้นที่เป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และมีส่วนในการสร้างสรรค์พัฒนางานศิลปะของประเทืองก็คือ อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์ อาจารย์สวัสดิ์ ต้นดิษฐ และอาจารย์ไพฑูริย์ สุวรรณภูมิ ประเทืองมีความชื่นชมในอุดมการณ์ของอาจารย์เฟื้อ ในการเสียสละอุทิศตนให้กับการสร้างสรรค์งานศิลปะโดยไม่มุ่งหวังอามิสสินจ้าง สำหรับอาจารย์สวัสดิ์ ประเทืองรู้สึกชื่นชมในความเป็นศิลปินที่ทำงานจริงจังต่อเนื่องโดยตลอด และสร้างผลงานที่มีคุณค่าต่อวงการศิลปะร่วมสมัย ส่วนอาจารย์ไพฑูริย์ ท่านเป็นศิลปินที่ประเทืองได้มีโอกาสใกล้ชิด สนทนสนม และเป็นผู้ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางของศิลปะที่มีปรัชญาชีวิตและธรรมชาติเป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ประเทืองเริ่มต้นก้าวเดินอยู่ในวิถีทางศิลปะนั้น นับเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม เพราะว่าร้านจำหน่ายหนังสือในกรุงเทพได้สั่งหนังสือศิลปะจากตะวันตกเข้ามาจำหน่าย ประเทืองเอมเจริญ จึงมีโอกาสได้รับรู้สาระเรื่องราวของศิลปะตะวันตกในแต่ละยุคสมัยทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา ซึ่งเป็นพื้นฐานให้เขาเข้าใจคุณค่าสากลของศิลปะสมัยใหม่และสามารถแยกแยะคุณค่าทางความงามและการแสดงออกของศิลปะตะวันตกได้ ในบรรดาศิลปินตะวันตกประเทืองประทับใจศิลปินอิตาลีในสมัยเรอเนสซองส์ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งได้แก่ ไมเคิล แองเจโล ลีโอนาร์โด ดา วินชี และบอตติเชลลี เป็นอย่างมาก นอกจากศิลปินอิตาลีแล้ว ประเทืองก็มีความประทับใจ

ปีเตอร์ พอล ฆูเบนส์ ศิลปินชาวฟลานเดอร์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และฟรานซิสโก โกยา ศิลปินชาว สเปนผู้เป็นนักปฏิวัติสังคมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (ทัศนีย์ สีนสกุล, 2533 : 19)

ในขณะเดียวกัน ประเทืองก็มีความสนใจปรัชญาและศิลปะของตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาและศิลปะอินเดียและจีน ประเทืองซาบซึ่งปรัชญาของอินเดียที่สอนว่า มนุษย์จะบรรลุคุณค่าสูงส่งในการทำงานได้ก็ด้วยการสลະความยึดติดในสิ่งทั้งปวง โดยมุ่งแสวงหาคคุณค่าแห่งสัจธรรมและคุณธรรม (ทัศนีย์ สีนสกุล, 2533 : 19) และเขาประทับใจงานจิตรกรรมของจีนโบราณที่ได้กำเนิดรูปแบบพิเศษ อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในโลกของการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมของชาวตะวันออกซึ่งรูปแบบพิเศษนี้ได้ให้อิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของโลกตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ความรู้ทางศิลปะที่ประเทืองค้นคว้าจากตำรับตำรานี้ ทำให้เขามองเห็นวิถีทางและวิวัฒนาการของศิลปะจากสมัยหนึ่งไปสู่อีกสมัยหนึ่งด้วย นอกเหนือไปจากการที่ศิลปะแสดงอารมณ์ความรู้สึกอันลึกซึ้งของศิลปิน บอกเล่าถึงขนบธรรมเนียมประเพณี พรรณนาถึงสภาวะแวดล้อมและบันทึกเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ประเทืองได้เข้าถึงคุณค่าที่แท้จริงของศิลปะทั้งศิลปะตะวันตกและตะวันออก และทำให้เขาสามารถกำหนดมาตรฐานร่วมที่เป็นคุณค่าสากลของงานศิลปะได้

นอกจากได้เรียนรู้ศิลปะจากตำรับตำราแล้ว ประเทืองได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการเรียนรู้จากธรรมชาติอย่างจริงจังมาโดยตลอด สาเหตุที่เขาออกไปเรียนรู้กับธรรมชาตินั้น เกิดจากความคิดที่ว่าเมื่อตัวเขาไม่มีดอกาสได้ศึกษาศิลปะจากสถาบันแล้ว แหล่งที่ให้กำเนิดความรู้สำหรับการสร้างสรรค์ทุกสิ่งทุกอย่างก็คือธรรมชาติ การเรียนรู้โดยตรงจากธรรมชาติจะทำให้เข้าถึงสัจจะของธรรมชาติและจะก่อให้เกิดคุณสมบัติที่สามารถนำมาสร้างสรรค์งานศิลปะได้อย่างไม่รู้จบสิ้น เมื่อประเทืองออกไปเรียนรู้และเฝ้าสังเกตพิจารณาธรรมชาติ เขาได้พบว่า ธรรมชาติได้ให้คำตอบถึงวิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะ คือ ให้ความเข้าใจต่อสภาวะที่เป็นรูปและเป็นนาม และความสัมพันธ์ที่ธรรมชาติมีต่อชีวิต ความเข้าใจนี้เองทำให้ประเทืองได้พลังในการสร้างสรรค์งานศิลปะได้ประจักษ์ถึงคุณสมบัติที่แฝงเร้นอยู่ในรูปและนามอันมีลักษณะหลากหลายไม่มีที่สิ้นสุด และได้พบปัจจัยสำคัญคือความอิสระ ซึ่งเปรียบเสมือนหนึ่งวิถีที่นำกระบวนการของการเรียนรู้จากประสบการณ์ธรรมชาติทั้งหมดออกมาเป็นงานสร้างสรรค์

ในการเรียนรู้กับธรรมชาติ สิ่งที่ประเทืองสนใจและมุ่งศึกษาเป็นพิเศษก็คือ ดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของพลังความสว่างโชติช่วง ผืนแผ่นดินซึ่งรองรับและให้กำเนิดสรรพชีวิต

อากาศบริสุทธิ์ซึ่งหล่อเลี้ยงโลกทั้งมวล พื้นที่ว่างซึ่งเป็นของกาลอากาศ และกระแสไฟฟ้าซึ่งให้ความสดชื่นและพลังในการดำรงชีวิตอยู่ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของธรรมชาติเช่นเดียวกับธาตุสี่คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของรูปร่างทุกสรรพสิ่งที่มีชีวิต

ด้วยการเรียนรู้และด้วยการเฝ้าสังเกตพิจารณาธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ประเทืองจึงมองเห็นรูปธรรมขององค์ประกอบที่สำคัญของธรรมชาติอย่างชัดเจน และนอกจากมองเห็นรูปธรรมแล้ว เขาได้ประจักษ์ถึงนามธรรมหรือคุณธรรมของสิ่งเหล่านี้ด้วย รูปธรรมและนามธรรมนี้ดำรงอยู่ร่วมกันในธรรมชาติ ประสานสัมพันธ์ประกอบกันขึ้นเป็นสากลจักรวาลที่คอยเกื้อกูลและอำนวยประโยชน์ให้กับสรรพชีวิต เมื่อธรรมชาติประกอบขึ้นด้วยคุณสมบัติสองประการนี้ ชีวิตทั้งหมดในธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ก็ประกอบขึ้นด้วยคุณสมบัติสองประการนี้เช่นกัน และไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาสักเท่าไร คุณสมบัติของธรรมชาติและคุณสมบัติของมนุษย์จะสอดคล้องสัมพันธ์กันโดยไม่มีวันเปลี่ยนแปลง สิ่งนี้เป็นสัจจะของธรรมชาติที่ดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ และมนุษย์ก็ใช้อารมณ์ความรู้สึกหรือจิตวิญญาณที่ยิ่งถึงพุทธิปัญญาเป็นเสมือนหนึ่งกุญแจไขสัจจะนี้ออกมาให้เป็นที่ประจักษ์และถ่ายทอดออกมาในรูปของงานสร้างสรรค์ ในเมื่อธรรมชาติและสรรพชีวิตประกอบขึ้นด้วยรูปและนาม งานศิลปะของศิลปินก็ต้องประกอบขึ้นด้วยรูปและนามเช่นกัน ในความคิดของประเทืองนั้น หากขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วงานศิลปะ จะสมบูรณ์ด้วยความงามในขั้นสัจจะไม่ได้เลย (ทัศนีย์ สิ้นสกุล, 2533 : 20)

วิวัฒนาการของแนวการสร้างสรรคงานศิลปะ

นับแต่ประเทืองได้เริ่มต้นก้าวแรกในวิถีทางของศิลปินอิสระมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ งานศิลปะของเขาได้วิวัฒนาการไปพร้อมกับลำดับแห่งการก้าวเดินของเขา ในช่วงแรกของการเป็นศิลปินอิสระ ประเทืองได้สร้างสรรค์งานศิลปะโดยอาศัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตของเขาเอง เรื่องราวของสังคมที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ และเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์รุนแรงของโลกคือ การสงคราม ซึ่งได้นำความทุกข์ยากและปัญหานานับประการมาสู่มนุษย์ ประเทืองให้ความสนใจกับเรื่องราวเหล่านี้เป็นพิเศษ เพราะเขามีความเห็นว่า งานศิลปะที่ดีนั้นจะต้องมีส่วนในการแก้ปัญหาให้กับมนุษย์ โดยการสะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดของมนุษย์ และในขณะเดียวกันก็ต้องชี้้นำความถูกต้องให้แก่มนุษย์ด้วย งานศิลปะในระยะแรกของประเทืองจึงมีแนวทางการสร้างสรรค์ในลักษณะนี้ และมีรูปแบบเช่นเดียวกับรูปแบบของศิลปะร่วมสมัยซึ่งมีความเป็นสากล

ประเทืองได้สร้างสรรค์งานศิลปะในแนวทางเช่นนี้ควบคู่กับการเรียนรู้จากธรรมชาติอยู่หลายปี และในช่วงเวลานี้เองที่เขาได้ประจักษ์ถึงสาระและคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชีวิต ความประจักษ์แจ้งในธรรมชาติทำให้ประเทืองมีความสุข มีการมองโลกในแง่ดี มีความเชื่อในคุณความดี อันเป็นสาระสำคัญของชีวิต และทำให้เขาได้แนวคิดที่จะสร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่เกิดจากการผสมผสานสอดคล้องระหว่างสิ่งที่เขารับรู้จากธรรมชาติกับสิ่งที่มีอยู่ในตัวเขาเอง รูปแบบใหม่นี้เป็นรูปแบบเฉพาะตนที่ไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวิชาการของศิลปะใด ๆ ทั้งสิ้น และไม่อยู่ในทฤษฎีของศิลปินผู้ใดด้วย แต่เป็นวิธีการเฉพาะของเขาซึ่งเต็มไปด้วยความอิสระในการที่จะถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่เขามีต่อสิ่งที่รับรู้ผ่านออกมาทางสีที่สดใสและทางเส้นที่ทรงพลังและอิสระ จากวิธีการเฉพาะตนนี้เองที่ทำให้ประเทืองสามารถถ่ายทอดพลังความงามที่มีอยู่ในธรรมชาติออกมาได้อย่างหลากหลาย ซึ่งวงการศิลปะในขณะนั้นได้ขนานนามผลงานในช่วงนี้ของเข่าว่า “ผลงานชุดจักรวาล” เพราะแสดงเรื่องราวของสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาล เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ฯลฯ และปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เรื่องราวทั้งหมดนี้ประเทืองได้ค้นพบในธรรมชาติและสื่อสารออกมาสู่โลกของการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยผ่านกระบวนการทางอารมณ์ความรู้สึกของเขา และก่อให้เกิดงานศิลปะที่มีบุคลิกพิเศษเฉพาะตนอย่างเด่นชัด หลังจากการสร้างสรรค์ผลงานชุดจักรวาลอันเป็นแนวทางสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “ธรรมชาตินิยม” แล้วประเทืองเริ่มสร้างสรรค์สู่แนวทาง “สัญลักษณ์นิยม” หรือ “นามธรรม” มากขึ้น ด้วยการย่อยประสบการณ์ที่ได้จากการเห็นและการรับรู้ออกมาเป็นสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ที่แสดงออกส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในทัศนภาพของเขา เช่น แผ่นดิน แสงแดด กระแสน้ำ ต้นไม้ ภูเขา ฯลฯ ซึ่งประเทืองมองเห็นว่าธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์ต่อกันและเกี่ยวเนื่องกัน เป็นความสมบูรณ์และมีคุณค่าในตัวเอง เรื่องราวของธรรมชาติเหล่านี้จะถูกย่อยและบรรจุในรูปทรงที่เขากำหนดขึ้น เช่น วงกลม วงรี ฯลฯ ผลงานในชุดนามธรรมของประเทืองที่สร้างสัญลักษณ์เป็นรูปทรงอิสระนั้น ยังคงเป็นผลงานศิลปะที่เขาสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา โดยมุ่งเน้นคุณค่าของพลังความงามและความมีชีวิตชีวาให้เป็นสิ่งโดดเด่นในงานของเขา และรูปแบบของงานดังกล่าวก็ยังคงมีผลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของเขาจนถึงปัจจุบัน (ทัศนีย์ สินสกุล, 2533 : 25 -26)

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2519 ได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญของไทยขึ้นสองครั้ง คือในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 และวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทย จากการปกครองใน

รูปแบบเผด็จการทหารมาเป็นรูปแบบประชาธิปไตย ประชาชนเริ่มได้รับเสรีภาพมากขึ้น และได้มีการแสดงออกในทางความคิดต่าง ๆ อย่างกว้างขวางซึ่งรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์วิถีทางของศิลปวัฒนธรรมไทยด้วย ในช่วงนี้เองได้เกิดคติใหม่ในวงการศิลปะว่า ศิลปะที่แท้จริงจะต้องเป็น “ศิลปะเพื่อชีวิต” มิใช่ “ศิลปะเพื่อศิลปะ” อย่างที่ยึดถือกันในสมัยก่อน ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะของประเทืองอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ งานศิลปะของประเทืองได้เปลี่ยนแปลงแนวทางการสร้างสรรค์ที่หนักไปทางรูปแบบนามธรรมมาเป็นรูปแบบสัจนิยมมากขึ้น ภาพเขียนของเขาสะท้อนเนื้อหาสาระในชีวิตของคนสามัญ เช่น ชาวนา คันไถ ข้าวเปลือก กระต่อม ฯลฯ และเหตุการณ์รุนแรงอันนำไปสู่การนองเลือดในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 หรือที่เรียกกันว่า “วันมหาวิปโยค” ก็ได้ส่งแรงผลักดันให้ประเทืองสร้างสรรค์งานศิลปะขนาดใหญ่ขึ้นชิ้นหนึ่งที่เป็นประหนึ่งการบันทึกเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของไทยไว้ในภาพเขียน ที่ชื่อ ธรรม อธรรม

เมื่อช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ผ่านพ้นไป แนวความคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปะของประเทืองก็ย้อนกลับไปที่ธรรมชาติอีก ทุกครั้งที่จะสร้างงานศิลปะเขาจะเดินทางออกสู่ชนบทใช้ชีวิตอย่างสงบอยู่ท่ามกลางธรรมชาติของไร่นาป่าเขาและทะเล เพื่อซึมซับพลังความสดของชีวิตด้วยอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งพลังแห่งชีวิตในการรับรู้ของเขาจะอุดมสมบูรณ์อยู่ในแผ่นดิน ในชีวิตแห่งพืชพันธุ์ ในแสงสว่าง ในสายน้ำ ในกระแสมลม และในพื้นที่ว่างของอากาศ พลังแห่งชีวิตนี้ดำเนินร่วมกับฤดูกาล ดำเนินอยู่ในสายหมอกที่อ่อนโยน เปล่งประกายให้เห็นได้อย่างชัดเจนในกลีบดอกและเกสรของมวลดอกไม้ พลังนี้ดำเนินไปในเอกภาพอันสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความรู้สึกที่ประเทืองสัมผัสรับรู้โดยตรงจากธรรมชาติได้ก่อให้เกิดเป็นพลังความอิสระเบิกบานในจิตใจของเขา และเขาจะถ่ายทอดความอิสระเบิกบานมีชีวิตชีวานี้ผ่านเส้นและสีที่หลั่งไหลจากความรู้สึกภายในออกมาเป็นสสารและความงามในงานศิลปะของเขา ในช่วงนี้เองที่ประเทืองได้ประจักษ์แจ้งถึงสสารและคุณค่าที่แท้จริงที่ธรรมชาติมีต่อชีวิต การแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่ได้รับจากธรรมชาติออกมาเป็นงานของเขาเป็นไปอย่างอิสระมากขึ้น เขาลดกระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นและชนวนความรู้สึกให้ออกมาเป็นรูปธรรมทางการงาน โดยการถ่ายทอดความรู้สึกที่รับรู้ได้ออกมาโดยตรง วิธีการทำงานในแบบเฉพาะตนนี้เองได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบ และการแสดงออกในงานศิลปะของเขาอยู่ทุกขณะ ประเทืองมีความเชื่อในความดีงามที่ก่อเกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์จะเป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ถึงสสารสัจจะแห่งความดีงามของธรรมชาติ และศิลปินจะสามารถถ่ายทอดกระแสแห่งความดีงามของธรรมชาติมาสู่การงาน

สร้างสรรค์ได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อเขาสละความยึดติดและมีจิตใจที่บริสุทธิ์แจ่มใสในขณะที่สร้างสรรค์งานศิลปะ

ทัศนะเกี่ยวกับศิลปะ

ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมไปอย่างมากมาย ในสมัยก่อนสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่อยู่ในสภาพสมดุล มีสวัสดิภาพ ปลอดภัย และความมั่นคง ผู้คนมีความสันโดษ และมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับธรรมชาติที่ดำเนินอยู่ในสายธารของวัฒนธรรมตะวันออกที่สืบทอดมายาวนาน การรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ทางวัตถุจากโลกตะวันตก ซึ่งได้แก่พัฒนาการทางเทคโนโลยีและความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยอย่างมากมาย ทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรมและการเมือง ความสำเร็จประโยชน์ทางวัตถุ คือจุดหมายปลายทางของผู้คนในสมัยนี้ ค่านิยมทางวัตถุได้ก่อให้เกิดความตึงเครียด ความกดดัน ความแข่งกระด้าง และความมุ่งร้ายต่อกันของผู้คนในสังคม แสดงออกมาในกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับวิถีแห่งการสร้างสรรค์ศิลปะ นั้น อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกได้ส่งผลให้การสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยของไทยแยกออกเป็นสองกระแส กระแสหนึ่งยังคงมุ่งให้ความสำคัญต่อความประณีตละเอียดอ่อนทางจิตวิญญาณที่มีความเชื่อว่า ชีวิตมนุษย์และธรรมชาติจะต้องมีดุลยภาพร่วมกัน และอีกกระแสหนึ่งมุ่งสะท้อนสาระและเหตุผลทางวัตถุโดยอาศัยแนวทางและแม่แบบจากศิลปะตะวันตก งานศิลปะทั้งสองกระแสนี้จะดำเนินควบคู่กันไป เพื่อสร้างคุณค่าใหม่ที่เหมาะสมกับชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน

ในการสร้างสรรค์ศิลปะ ประเด็นมีความเห็นว่า ความอิสระทางความคิด ความสงบของจิตใจและความพวยพุ่งทางปัญญา เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดคุณค่าและสาระในงานศิลปะอย่างหลากหลายอันจะอำนวยประโยชน์ให้กับชีวิตของมนุษย์ งานศิลปะที่เริ่มต้นด้วยความอิสระและความพร้อมทางจิตใจและปัญญา จะเป็นหนทางที่เปิดโอกาสให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพแห่งชีวิตของตนให้ก้าวหน้าไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความอิสระทั้งทางความคิดและการกระทำจะทำให้มนุษย์มีความกล้าหาญในการเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน และสามารถก้าวล่วงพ้นอุปสรรคนานาประการ นอกจากนี้แล้ว ความอิสระจะทำให้มนุษย์สร้างคุณค่าต่อปัจจัยใหม่อันจะยังประโยชน์ให้กับชีวิตของเขาได้อย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกัน เป้าหมายรวมของงานศิลปะไม่สามารถจะล่วงพ้นจากความงามได้เลย ทั้งนี้ก็เพราะสาระของชีวิตทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น

ความดีงามหรือความเลวร้าย ล้วนเป็นสัจจะที่ผ่านเข้ามาในวิถีของความเป็นชีวิตทั้งสิ้น และสัจจะของชีวิตนี้เองเป็นแหล่งกำเนิดของความงาม ความงามจึงเป็นโฉมหน้าที่แท้จริงของชีวิตในทุกแง่ทุกมุมที่แสดงออกมาผ่านพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะสร้างสรรค์ งานศิลปกรรมจึงเป็นบทสรุปที่สมบูรณ์และชัดเจนของสัจจะที่เปิดเผยตัวเองด้วยความดีงามและบันดาลคุณค่าความเป็นสากลให้ปรากฏขึ้น (ทัศนีย์ ลินสกุล, 2533 : 9 - 31)

ผลงานที่ปรากฏในผลงานหนังสือ ชีวิตและผลงาน ของประเทือง เอมเจริญ ที่ได้รวบรวมแนวคิดและภาพผลงานที่เขียนขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2506 – 2533 รวมระยะเวลา 27 ปี โดยผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ผลงานในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2506 – 2515 รวมระยะเวลา 9 ปี ผลงานในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2523 รวมระยะเวลา 7 ปี และผลงานในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2524 - 2533 รวมระยะเวลา 9 ปี จากเอกสารดังกล่าวสามารถที่จะสรุปแนวความคิดในการสร้างผลงานได้ดังนี้ คือ

ผลงานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญ ในช่วงเริ่มต้น (พ.ศ. 2506-2515)

ในช่วงเริ่มต้นของการเขียนผลงานจิตรกรรมระหว่างปี พ.ศ. 2506-2515 จะเขียนเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง เรื่องราวของสังคมที่แวดล้อมตัวเขาอยู่และเรื่องราวของสงครามที่รุนแรงโดยมีความเชื่อมั่นว่างานศิลปะที่ดีจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดของมนุษย์และจะต้องชี้ทางถูกต้องให้แก่เพื่อนมนุษย์ ตลอดจนเรื่องราวของความทุกข์ยากลำบากของเพื่อนมนุษย์อันเกิดจากภัยพิบัติของ ผลงานจิตรกรรมของเขาจะมีรูปแบบร่วมสมัยและได้รับอิทธิพลการสร้างสรรคผลงานในลักษณะอิมเพรสชันนิสม์ในช่วงเริ่มต้น ประเทืองได้พัฒนาทั้งฝีมือในการสร้างผลงานและนำเสนองานจิตรกรรมต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้เขาได้เรียนรู้วิถีและคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชีวิตมนุษย์และผลานความคิดให้สอดคล้องระหว่างธรรมชาติกับแนวความคิดของตัวเอง ทำให้เกิดผลงานที่มีลักษณะไปสู่แนวทางที่เรียกว่าแนวการสร้างสรรคแบบ “ธรรมชาตินิยม” เป็นผลงานการสร้างสรรคที่ประจักษ์ถึงสาระและคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชีวิต ที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนศิลปอื่น ๆ โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรคผ่านอารมณ์ความรู้สึกที่มีบุคลิกเฉพาะตนอย่างเด่นชัดในผลงานที่ให้ชื่อว่า "บทเพลงแห่งจักรวาล" จนได้รับการขนานนามผลงานในช่วงนี้จากกลุ่มศิลปินว่า "ผลงานชุดจักรวาล" เพราะจะแสดงเรื่องราวของสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาล เช่น ดวงอาทิตย์

ดวงจันทร์ ดวงดาว และปรากฏการณ์ของธรรมชาติ การพัฒนาทั้งฝีมือการสร้างสรรค์และความคิดที่สั่งสมประสบการณ์ ทำให้เขาเริ่มมองเห็นคุณค่าในเรื่องความเป็นนามธรรมที่แฝงอยู่กับธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาผลงานแนวใหม่ขึ้นอีกในเวลาต่อมา

ผลงานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญ ในช่วงกลาง (พ.ศ. 2516-2523)

ในระหว่างปี พ.ศ.2516–2523 หลังจากการสร้างสรรค์ผลงานชุดจักรวาลอันเป็นแนวทางสร้างสรรค์ที่เรียกว่า“ธรรมชาตินิยม”แล้ว ประเทืองสร้างสรรค์ผลงานสู่แนวทางที่เรียกว่า “สัญลักษณ์นิยม” หรือ “นามธรรม” โดยแสดงเรื่องราวที่ปรากฏตามธรรมชาติเพื่อสื่อความสมบูรณ์และการเกื้อกูลของธรรมชาติ ด้วยการย่อสรุปทรงตามธรรมชาติให้เป็นรูปทรงทางเรขาคณิตในรูปวงกลม วงรี ฯลฯ ดังเช่น ผลงานชื่อบาดแผลบนแผ่นดิน เป็นช่วงที่สองของการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

ผลงานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญในช่วงปลาย (พ.ศ.2524-2533)

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2524 - 2533 ประเทือง เอมเจริญ จะสร้างผลงานจิตรกรรมและถ่ายทอดปรากฏการณ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติลงสู่ผลงาน ซึ่งมีทั้งผลงานจิตรกรรมและผลงานด้านบทกวีนิพนธ์โดยการเข้าสัมผัสธรรมชาติโดยตรง จนสามารถมองเห็นสัจธรรมความดีงามของจิตและสะท้อนเนื้อหาสาระในชีวิตของคนสามัญ เช่น ชาวนา คันไถ ข้าวเปลือก กระท่อม ฯลฯ นำมาเชื่อมโยงเข้าสู่ผลงานให้มีความสมบูรณ์ในการแสดงออกมโนทัศน์ของวิญญูณและความมีเสรีภาพของจิตในรูปแบบที่เรียกว่า สัจนิยม (Realism) เพื่อถ่ายทอดคุณค่าสู่ผู้ชมงานศิลปะและให้เกิดคุณค่าต่อสังคมตามคติที่ว่า“ศิลปะที่แท้จริงจะต้องเป็นศิลปะเพื่อชีวิต” มิใช่ “ศิลปะเพื่อศิลปะ”

ผลงานทั้งสามช่วงเวลามีเนื้อหาสาระและเรื่องราวสำคัญเชิงศิลปะด้านจิตรกรรมและมีนัยสำคัญเชิงปรัชญาศิลปะทั้งผลงานแนวรูปธรรมและนามธรรมเช่น แนวความคิดด้านความงามและหลักการจัดรูปทรง (Form) เส้น (Line) และที่ว่าง (Space) หรือเรียกว่าการจัดองค์ประกอบศิลป์ (Composition)